

IMPLIKATURE U DJELU *PONOS I PREDRASUDE* JANE AUSTEN

Lucijana Armanda

(Poslijediplomski doktorski studij kroatistike, Filozofski fakultet –
Zagreb)

U ovom radu analiziraju se razne vrste implikatura koje se javljaju u djelu *Ponos i predrasude*. Implikature se dovode u vezu s načelom suradnje i njegovim maksimama jer ti pojmovi imaju važnu ulogu u prepoznavanju implikatura. Iz analize proizlazi da govornici ovog djela često krše maksime i razgovori su im puni implikatura. Govornici se orijentiraju prema načelu suradnje, ali to ne znači da uvijek surađuju. Brojne implikature jasno svjedoče o nesumnjivoj kvaliteti djela. Rad se temelji na suradnji pragmatike i književnosti.

Ključne riječi: Jane Austen, maksime, implikature, princip suradnje, interpretiranje dijaloga, igra riječima i dijalog, skrivena značenja, ironija, laganje, motivacija za kršenje maksime.

1. UVOD

Pragmatika se ne bavi proučavanjem doslovnog značenja riječi i fraza, već je više zanima što je govornik mislio kada je izrekao određenu frazu, misao ili rečenicu. Pragmatiku također zanima slijede li ljudi u komunikaciji određena pravila ili se pak ponašaju svojevóljno i govore bez posebnog reda.

Pretpostavljamo da ljudi u komunikaciji, kako bi ta komunikacija bila što učinkovitija, ipak slijede određena pravila i principe. Paul Grice (1987: 58) nabrojao je osnovne principe, tj. maksime koje ljudi slijede ili krše u komunikaciji, a to su: kvantiteta, kvaliteta, relacija i modalitet. Iako nam se ne čini uvijek tako, razgovori se ipak odvijaju u određenim okvirima, a ljudi često kažu puno više nego što je u određenoj frazi sadržano. Govornici se često i izruguju jedni drugima, ironični su i sarkastični, a da to u površinskoj strukturi rečenice nije sasvim očito.

Kakve veze ima pragmatika s književnošću i koja je njena uloga u interpretaciji djela? Pragmatika proučava ono što je govornik mislio kada je izgovorio neku rečenicu. Zato nam spoznaje iz pragmatike mogu pomoći u interpretaciji književnog djela i boljem shvaćanju određenog lika i njegovih rečenica. Ako detaljno analiziramo rečenice govornika uz pomoć pragmatičkih kategorija, bolje ćemo shvatiti ponašanje likova i djelo u cjelini. Možemo doći do korisnih saznanja o tome kakve rečenice određeni pisac koristi i što njima misli. Interpretiranje dijaloga i skrivenih značenja u rečenicama može itekako doprinijeti našem shvaćanju određenog književnog djela i pisca. Naravno, možemo čak i uspoređivati ima li više implikatura u novijoj ili starijoj književnosti određenog naroda i na taj način doći do korisnih zaključaka o stilu pisanja određenog pisca.

Pragmatička načela mogu se proučavati u svakodnevnom razgovoru, novinarskom stilu, medijskom diskurzu, politici, ali i u književnim djelima. Zadaća je ovog rada vidjeti koliko je Jane Austen koristila implikature, što je time postigla i koja se načela najčešće krše. Književna su djela puna dvo-smislenosti i raznih skrivenih značenja, a neka od tih značenja očituju se i u razgovorima koje likovi vode. Ja sam za analizu odabrala Jane Austen koja je svoja djela pisala pred kraj 18. st. u Engleskoj i njena djela ilustracija su vremena kada se komuniciralo “u rukavicama” tj. prakticirao se “table talk”, a izgovorenim riječima mislilo se puno više nego što se kazalo. Jan Fergus (2008: 110) piše o razgovoru na zabavama i za stolom u knjigama J. Austen. On smatra da se u knjigama J. Austen najbolje očituje način na koji se tada komuniciralo na zabavama, a govornici su tada nastojali biti što pristojniji dok su pričali o nebitnim temama. Također ističe da su romani J. Austen koncentrirani na razgovor i pokazivanje moći kroz medij jezika.

2.

TEORIJA O IMPLIKATURAMA

Na početku ćemo prvo definirati implikature i dovesti ih u vezu s načelom suradnje i pripadajućim maksimama, a onda ćemo proučiti koliko spisateljica koristi generalizirane, partikularizirane i skalarne implikature te što time postiže. Najviše će se raspravljati o konverzacijskim implikaturama. Nakon toga detaljno se proučavaju slučajevi u kojima se krše četiri maksime i zapaža se koji likovi krše koje maksime, a uz to se govori i o pristojnosti u razgovorima. Pristojnost će biti vezana uz implikature i neće biti obrađena posebno.

Za početak bi trebalo razjasniti što je to točno implikatura i u kakvoj je vezi s načelom suradnje i njegovim maksimama. Kao što Crystal kaže (2003: 278), implikatura je zapravo snažan zaključak koji se izvodi iz rečenice na osnovi načela suradnje. Trask (2005: 209) se također slaže da je načelo suradnje razlog postojanja implikatura i to posebno konverzacijskih za koje smatra da nisu logički opravdane, ali ih ipak izvodimo i to uz pretpostavku da sugovornik potpuno surađuje. S obzirom da su implikature vezane uz načelo suradnje i pripadajuće maksime, onda bismo trebali definirati i te pojmove. Te pojmove definira Grice (1987: 58) koji kaže da načelo suradnje od nas traži da nam doprinos razgovoru bude onakav kakav se traži, u trenutku kada se traži i prema očekivanoj svrsi razgovora. Uz to načelo povezano su i četiri maksime. Maksima kvantitete kaže da moramo paziti kako bismo rekli točno onoliko koliko se od nas traži. Maksima kvalitete od nas traži da govorimo istinu. Maksima relacije traži da budemo relevantni, a maksima načina da budemo jasni. Načelo suradnje i njegove maksime indirektno su povezani s implikaturama jer igraju ulogu u prepoznavanju implikatura.

Ipak, razni kritičari Griceove teorije primijetili su da govornici ponekad imaju ciljeve koji nemaju puno veze sa suradnjom. To znači da ne možemo biti naivni i tvrditi kako ljudi uvijek teže suradnji i da računaju kako će njihov sugovornik, čak i kada nisu dovoljno jasni, izvesti zaključak koji bi oni htjeli da izvede. Nije točno da ljudi u razgovoru uvijek teže suradnji. Unatoč toj nesuradnji, implikature se pojavljuju, a sugovornici ih ipak uspijevaju dokučiti oslanjajući se na kontekst i prethodno iskustvo. U Stanfordovoj enciklopediji filozofije (S. E.: 6) podsjećaju nas na činjenicu da je i Grice smatrao kako se neke implikature javljaju zbog nepoštivanja maksima, a to posebno vrijedi za ironiju i metaforu. To se jasno ističe i u analizi djela *Po-*

nos i predrasude jer nekim govornicima uopće nije cilj da ih sugovornici razumiju, a neki se jednostavno poigravaju riječima i svjesni su da će neki od njihovih sugovornika izvući prave, a neki krive zaključke. Stanfordova enciklopedija filozofije (S. E.: 20) također zaključuje da postojanje konverzacijskih implikatura ne ovisi o tome promatra li govornik načelo suradnje, ali zato konverzacijski principi mogu imati ulogu u prepoznavanju implikatura. Dakle, svjesni smo činjenice da govornici ne surađuju uvijek, ali njihova se konverzacija ipak odvija u nekim poznatim okvirima i maksime koje oni krše mogu nam pomoći u što boljem tumačenju implikatura.

Griceu je osnovni cilj bio pokazati da postoji razlika između onoga što smo rekli i onoga što smo time mislili, a upravo su implikature ti snažni zaključci koje donosimo na osnovi promatranja načela suradnje. Po Griceu, čim je maksima prekršena ili nije poštivana možemo doći do implikature. Odličnu kritiku Griceove teorije napravila je Bethan Davies (2007: 2321) koja primjećuje da kršenje i nepoštivanje maksima postoji kako bi se što bolje ilustrirala razlika između izgovorenog i onog što smo time mislili i kako bi se pokazalo da postoje okviri i uzorci u načinu na koji komuniciramo. Autorica je u istom članku (2007: 2314) primijetila kako i Griceovi kritičari često stavljaju znak jednakosti između kršenja maksima i kršenja načela suradnje, a ona smatra da rečenica koja se orijentira prema načelu suradnje može i ne mora biti kooperativna. Nije se teško s njom složiti jer je jasno da su ljudi češće nejasni i implicitni, nego jasni i izravni.

3.

PRIMJENA TEORIJE O IMPLIKATURAMA

3. 1.

Generalizirane, partikularizirane i skalarne implikature

U radu se prvo analiziraju generalizirane konverzacijske implikature za koje nam, kao što to Yule kaže (1996: 40), nisu potrebna posebna znanja jer one nisu stvar konteksta. Za razliku od njih u partikulariziranim konverzacijskim implikaturama (zapravo konverzacijske implikature) govornik se oslanja na kontekst i na općenite pretpostavke koje proizlaze iz tog konteksta. Govoreći o skalarnim implikaturama, Yule kaže (1996: 41) da je bitno to da jedna riječ izražava određenu vrijednost iz ljestvice vrijednosti što se posebno očituje kada govorimo o količini nečega. Pogledat ćemo nekoliko rečenica i vidjeti o čemu se radi:

BENNET. Ne vidim da London ima bilo kakvu prednost pred selom, izuzevši trgovine i javne lokale. Selo je mnogo privlačnije, nije li tako, gospodine Bingley?

BINGLEY. Kad sam na selu nikad ga ne želim napustiti, a kad sam u gradu, osjećam gotovo isto. Oboje imaju svoje prednosti pa mogu biti podjednako zadovoljan i ovdje i ondje (Austen, 2004: 40).

U ovom se razgovoru vidi da gosp. Bingley ne kaže izravno kako se ne slaže da je selo privlačnije. On gđi Bennet ne odgovara ni potvrdno, ni negativno, ali se iz njegovih riječi razaznaje da on ne daje prednost selu onako kako bi to ona htjela. Kako bi gđa Bennet shvatila implikaturu ne treba joj nikakvo dodatno znanje o selu ili gradu. Iz izjava gosp. Bingleya može se vidjeti da se on iz pristojnosti ne suprotstavlja gospođi, ali kako ne bi lagao i dao potvrđan odgovor, on se odlučuje za kompromis pa kaže da voli i selo i grad. Bingley nema to na umu, ali se iz njegove rečenice vidi da je želio izbjeći laž. Jasno je da je ovdje riječ o generaliziranoj govornoj implikaturi.

Ovaj se razgovor nastavlja i to tako što gđa Bennet upućuje određene implikature šutljivom gospodinu Darcyju:

BENNET: ... Sir William je baš prijazan čovjek gospodine Bingley, zar ne? Vrlo je otmjen, i kako je blag i pristupačan! Uvijek ima lijepu riječ za svakoga. To je za mene dobar odgoj, a oni koji umišljaju sebi da su vrlo važni i nikad ne otvaraju usta na sasvim su pogrešnom putu (Austen, 2004: 40).

Gđa Bennet u ovoj zadnjoj rečenici zapravo govori o Darcyju kojeg ne simpatizira jer se on ne želi verbalno nadmetati s njom niti joj ugađati. Naravno, za otkrivanje ove implikature potrebno je ipak nešto više znanja o gđi Bennet, njezinim stavovima i kontekstu u kojem se razgovor odvija. Možda ne bi svakom slušatelju bilo jasno kome je ta zadnja rečenica upućena, ali svatko može shvatiti da govornica pokušava reći nešto više pa je ovo primjer partikularizirane govorne implikature, tj. konverzacijske implikature. Za otkrivanje te implikature potrebno je poznavati kontekst.

Posebno je zanimljivo to što je u razgovorima ponekad teško reći je li nešto partikularizirana, generalizirana ili skalarna implikatura. Ponekad nekoliko rečenica sadrži razne kombinacije. Takav je npr. i spomenuti Bingleyjev govor o selu i gradu koji sadržava i skalarnu implikaturu jer kaže da kada je na selu nikada ne želi otići, a u gradu osjeća gotovo isto. Kada gosp. Bingley kaže "gotovo isto" to nije kao da kaže "potpuno isto". Sama riječ "gotovo" u sebi sadržava skalarnu implikaturu jer hoće reći da, možda kako bi ugodio gđi Bennet, ipak daje malu prednost gradu. Kako bismo bolje shvatili skalarnu implikaturu, navest ćemo još jedan primjer:

BINGLEY: Čudim se otkud mladim damama toliko strpljenja da se usavršavaju u raznim vještinama, kao što je svojstveno svima.

DARCY: Dragi moj Charlese, kako možeš reći da se sve mlade dame usavršavaju i da su sve izobražene?

BINGLEY: Da, sve su takve čini mi se... (Austen, 2004: 35)

Jasno je kako ovdje gosp. Bingley kada prvi put kaže “mlade dame” misli na sve, a ne samo neke, a njegov sugovornik to tako shvaća što mu ovaj konačno i potvrđuje. Možemo reći da su i skalarne implikature česte, a često su i dio generaliziranih ili partikulariziranih govornih implikatura.

Rekli smo da je ovo djelo napisano pred kraj 18. st. i da se tada, posebno u Engleskoj koja je poznata po pristojnosti, govorilo “u rukavicama”. To se, naravno, očituje i u razgovorima i to posebno kada govornici nagovještavaju razgovor o nekoj osobi o kojoj je sugovorniku neugodno razgovarati. Ovako to čini Elizabeth Bennet dok razgovara s Darcyjem:

ELIZABETH: Kad ste nas onomad posjetili, upravo smo upoznale jednu osobu.

DARCY: Gospodin Wickham se zna tako lijepo vladati da lako stječe prijatelje, ali nije baš sigurno da ih zna i sačuvati (Austen, 2004: 82).

Elizabeth svojim riječima komunicira puno više. Ona poziva Darcyja da se prisjeti konteksta kada je sreo nju i njezinu sestru, da se prisjeti što se tih dana događalo kako bi shvatio tko je ta osoba. On to i čini pa mu odmah postaje jasno da se radi o Wickhamu. Darcy razgovor nastavlja u istom tonu i ne govori izravno koliko mu je Wickham mrzak, već samo kaže da on nije osoba koja zadržava prijatelje. Time implicira da Wickhamovo ponašanje nije baš najbolje jer inače ne bi gubio prijatelje. U toj zadnjoj rečenici krije se i još suptilnija implikatura upućena Elizabeth. On joj hoće reći kako je svjestan da se i ona sprijateljila s tim čovjekom, ali nije siguran hoće li to prijateljstvo opstati. Ove dvije rečenice savršen su primjer činjenice da implikature nikada nisu jednostavne i da su često isprepletene i da jednom rečenicom možemo implicirati više stvari.

Brojni razgovori u ovom djelu svjedoče o isprepletenosti raznih implikatura pa tako je i kada Elizabeth i pukovnik razgovaraju o gospodici Darcy:

ELIZABETH: Ne bojte se. Nikad nisam čula ništa loše o njoj; možda je vrlo poslušna. Veoma je omiljena kod nekih mojih znanica... gospođice Hurst i gđice Bingley. Ako se ne varam, rekli ste da ih poznajete.

PUKOVNIK: Poznajem ih površno. Njihov brat je prijazan, dobar čovjek...on i Darcy su veliki prijatelji.

ELIZABETH: Oh, da – izusti kiselo Elizabeth – gđin Darcy je neobično ljubazan prema gđinu Bingleyju i veoma se brine o njemu.

PUKOVNIK: Brine se o njemu! Da, doista vjerujem da se Darcy brine o njemu ondje gdje je Bingleyju i najpotrebnija tuđa briga (Austen, 2004: 157).

Prvo Elizabeth koristi skalarne implikature koristeći riječ “nekih”, a onda i pukovnik nastavlja s implikaturama. Ovdje se vidi da pukovnik ne želi lagati i iako toga nije svjestan, tako bi kršio maksimu kvalitete i rekao o damama nešto u što nije siguran pa kaže da ih poznaje površno, tj. nedovoljno da bi donio nekakav sud o njima. Elizabeth svojom riječju “neobično ljubazan” izriče sumnju u Darcyjevu ljubaznost iako to ne govori izravno. Pukovnik zna da se Darcy brine o prijatelju i traži od Elizabeth da zaključi koje je to područje u kojem mu je najpotrebnija briga. Iz ovog razgovora vidi se sva moć riječi kao što je “neobično” jer ta riječ može značiti puno više nego što se čini.

3. 2.

Implikature i kršenje maksime kvalitete

Sada ćemo prvo razmotriti slučajeve u kojima dolazi do kršenja druge maksime – maksime kvalitete, a onda ćemo govoriti o kršenju maksime kvantitete, relacije i na kraju načina. Što se tiče maksime kvalitete, ona jasno kaže da naš doprinos razgovoru mora biti istinit, tj. ne smijemo reći nešto za što vjerujemo da nije istina ili nešto za što nemamo dokaza (Yule, 1996: 37). Iz toga proizlazi da je ova maksima ustvari povezana i s lažima, a ljudi lažu iz različitih razloga. Ponekad toga uopće nisu svjesni, a često se zalažu za neke tvrdnje za koje upće nemaju dokaza i znaju to, ali ne žele odustati. U djelu koje analiziramo maksima kvalitete često se krši. To se može primijetiti u riječima glavne junakinje Elizabeth Bennet koja se često služi ironijom. To također čini i njezin otac i to obično u verbalnim obračunima sa svojom suprugom koja često krši maksimu kvantitete. U jednom od razgovora supružnici Bennet raspravljaju o tome tko sve treba otići na upoznavanje s gospodinom Bingleyjem. Gđa Bennet nagovara supruga da on ode, a on joj ovako odgovara:

GOSPODIN B.: Ne vidim nikakva povoda za to. Ti i kćerke možete ići ili ih ti možeš poslati i same, što će možda biti i najbolje, jer, budući da si lijepa koliko i bilo koja od njih, moglo bi se dogoditi da se sviđaš gospodinu Bingleyju više od svih njih (Austen, 2004: 37).

Naravno da gospodin Bennet uopće ne misli da njegova supruga može zadiviti mladog gospodina, ali je svejedno zadirkuje. Ovo je očito kršenje maksime kvalitete jer gospodin govori nešto u što uopće ne vjeruje. Po Gri-ceu (1987: 63–64), kvaliteta se krši ironijom, metaforom, mejozom i hiperbolom. S obzirom na to da se gospodin ovdje očito ruga, onda se radi o ironiji, ali i o pretjerivanju.

Nadalje, kvalitetu često krši Elizabeth Bennet i to posebno kada priča o Darcyju. To se vidi u razgovoru sa sir Williamom:

WILLIAM: Vi plešete tako izvrsno, gospođice Lizzy, da je okrutno od vas što mi uskraćujete užitek promatrati vas i premda ovog gospodina obično ne zanima ples, uvjeren sam da je voljan priuštiti nam to zadovoljstvo na pola sata.

ELIZABETH: Gospodin Darcy je sušta uljudnost – izusti Elizabeth smješeći se (Austen, 2004: 25).

Elizabeth uopće ne misli da je Darcy uljudan, nego upravo suprotno i zato se služi ironijom i krši maksimu kvalitete.

Općenito, možemo primijetiti da likovi iz ovog djela, a to se posebno odnosi na ženske likove, vole govoriti ironično i često izriču tvrdnje za koje znaju da nisu istinite. Dobar primjer je i pomalo zajedljiv govor gospođice Bingley upućen Darcyju. Ona mu želi reći da ako za ženu odabere Elizabeth, time odabire i njezinu groznu obitelj, ali naravno da želi biti pristojna pa se koristi implikaturama, krši maksimu kvalitete i govori suprotno od onoga u što vjeruje:

BINGLEY: Pa, budući tako ozbiljno govorite o tome, smatrat ću da je to svršena stvar. Imat ćete, doista, divnu punicu. I, naravno, ona će uvijek biti kod vas u Pemberleyju (Austen, 2004: 26).

Gđica Bingley misli da će Darcy, ako za ženu izabere Elizabeth, zapravo dobiti i groznu punicu koja će mu stalno dosađivati, ali se ovdje koristi ironijom. I uopće, većina likova i sudionika ovih dijaloga, umjesto da nešto izravno kažu, koriste se implikaturama, a ponekad to zna ispasti čak i nepristojnije od iskrene izjave. To je upravo karakteristično za gđicu Bingley koja se često koristi ironijom kada govori Darcyju o Elizabethinoj obitelji. Ona kaže:

BINGLEY: O da. Dopustite da se portreti vašeg tetka i tetke Philips donesu u galeriju vašeg doma. Stavite ih pokraj svog djeda suca. Oni pripadaju istoj profesiji, znate, samo u različitim granama. A što se tiče portreta vaše Elizabeth, nemojte ga ni naručiti, jer koji bi slikar mogao vjerno prikazati njene divne oči? (Austen, 2004: 48)

Ovdje se gđica Bingley ironično ruga profesijama i Elizabeth za koju uopće ne misli da ima divne oči. Ona svaki put namjerno krši maksimu kvalitete kako bi Darcyju neizravno poručila što misli.

Osim ironije i zajedljivosti, govornici i likovi u ovom djelu vrlo su često lažno skromni i tada također krše maksimu kvalitete. Tako gospodin Wickham jedva čeka ogovarati Darcyja i jedva čeka da ga nešto pitaju o tome, ali onda laže:

ELIZABETH (o Darcyju): Sjećam se kako se jednog dana u Netherfieldu hvalio neumoljivošću svoje mržnje i nepomirljivošću svoje naravi. Očito mu je čud strašna.

WICKHAM: Nerado govorim o toj temi jer teško mogu biti pravedan prema njemu (Austen, 2004: 71).

Wickham je itekako svjestan svoje laži, ali i učinka koji laž ima na njegovu sugovornicu – Elizabeth. On zna da će na taj način zadobiti veće povjerenje i da će biti uvjerljiv pa namjerno krši spomenutu maksimu. Zanimljivo je koliko kroz kršenje maksima doznajemo o karakteristikama jer Wickham rado govori o Darcyju, a pravi se da nije tako. S druge strane, Darcy nerado govori o Wickhamu i također krši maksimu kvalitete, ali iz mnogo plemenitijih razloga. Darcy je skroman, ali to ne ističe, već sakriva. On krši maksimu kvalitete ironično govoreći o Wickhamu kad kaže:

ELIZABETH: Koga ne bi on zanimao ako se zna kakve je nevolje proživio?

DARCY: – Nevolje! – ponovi Darcy prezirno ĆDa, njegove su nevolje doista bile velike (Austen, 2004: 163).

Darcyjeva sugovornica Elizabeth mogla bi iz ove implikature zaključiti kako joj Darcy poručuje da Wickham uopće nije bio u nevoljama, ali Darcy daje samo naznake, ne govori izravno jer računa na njenu oštroumnost.

3. 3.

Implikature i kršenje maksime kvantitete

Prva maksima o kojoj Yule (1996: 37), pozivajući se na Gricea, govori jest maksima kvantitete po kojoj govornikov doprinos razgovoru ne smije biti ni veći ni manji od potrebnog. Dakle, kvantitetu krše i oni koji govore previše i oni koji govore premalo. Baš se u kršenju ove maksime ogleda koliko je to sve skupa povezano s karakterom likova, tj. govornika. Tako npr. Darcy često krši maksimu kvantitete svojim šturim odgovorima. On nije čovjek

od mnogo riječi, nego čovjek od djela. Za razliku od njega, gospođa Bennet govori previše jer je brbljava, nametljiva i misli da je sve u količini. Za ilustraciju će nam poslužiti razgovor sir Williama i Darcyja:

WILLIAM: Plešete li često na dvoru?

DARCY: Nikad gospodine.

WILLIAM: Mislim da bi vam priličilo da plešete ondje.

DARCY: Nigdje ne plešem ako to mogu izbjeći.

WILLIAM: Vi imate kuću u Londonu, je li tako? (Darcy kimne glavom) (Austen, 2004: 25).

Iz ovog je dijaloga vidljivo da sir William pokušava razgovarati s Darcyjem, ali on svaku načetu temu završava kratkim odgovorom. On ne želi reći zašto ne pleše, niti želi razgovarati. On kimanjem glave potvrđuje da ima kuću i tu se razgovor završava. On ne želi slijediti pravila igre koja se u engleskom jeziku zove “small talk”, tj. ne želi pričati o nebitnim glupostima kao što su ples ili kuća samo zato kako bi ispuniio prazninu, tj. tišinu.

Još je jedan zanimljiv razgovor u kojem Darcy krši kvantitetu:

GOSP. BINGLEY: Možda je tvoj opis potpuno vjeran, Louisa, ali ja nisam zapazio ništa od svega toga. Činilo mi se da gospođica Elizabeth Bennet izgleda vrlo lijepo kad je jutros ušla u blagovaonicu. Njezinu blatnu podsuknju nisam ni zapazio.

GDICA. BINGLEY: Vi ste je zapazili, gospodine Darcy, uvjerena sam i sklona sam zaključiti da vam ne bi bilo drago ako bi vaša sestra učinila nešto takvo.

DARCY: Doista mi ne bi bilo drago (Austen, 2004: 33).

Darcy ovdje ne govori ništa negativno o Elizabeth, već samo kaže da mu ne bi bilo drago da mu se sestra zablatnjavi. On ostale sudionike u razgovoru, s obzirom na to da ne pojašnjava svoje mišljenje, navodi na krive zaključke. On ne brani Elizabeth iako se ne slaže s gđicom Bingley. Darcy uvijek neslaganje izražava tako što krši maksimu kvantitete. Kako ne bi prekršio kvalitetu koja mu je očito bitnija, on krši kvantitetu. Uzalud ga u jednom razgovoru Elizabeth nagovara da joj nešto kaže o događajima koji je zanimaju jer on ne želi odati neke informacije. Ovo je njihov razgovor:

ELIZABETH: Vrlo ste iznenadno otišli iz Netherfielda u studenom. Valjda ste ugodno iznenadili gospodina Bingleyja kad je vidio da ste svi vrlo brzo došli za njim, jer on je, ako se dobro sjećam, otišao samo dan prije vas. On i njegove sestre osjećali su se dobro, nadam se, kad ste krenuli iz Londona?

DARCY: Sasvim dobro, hvala (Austen, 2004: 151).

Elizabeth ga vrlo vješto implikaturama navodi da kaže nešto o razlozima naglog odlaska gospodina Bingleyja iz Netherfielda i o tome što se sada događa s njim, ali Darcy shvaća njezine namjere i odbijajući dati informacije namjerno krši maksimu kvantitete.

Rekli smo da maksimu kvantitete krši i gospođa Bennet čije bi sve razgovore u kojima nepotrebno brblja bilo teško nabrojati, ali izdvojit ćemo onaj u kojem priča sa svojom kćerkom:

GĐA BENNET: Dakle Lizzy što misliš sada o Janeinoj nesreći? Što se mene tiče, odlučila sam da neću više nikada govoriti o tom. Tako sam neki dan rekla i svojoj sestri Philips. No, ne mogu doznati je li ga Jane viđala u Londonu. On se vrlo nepristojno ponio...mislim da ne postoji ni najmanja mogućnost da će ga ona ikada dobiti. Ništa se ne govori o njegovu dolasku u Netherfield ljetos...ah, kako ga je volja. Nitko i ne želi da dođe...Onda Lizzy, Collinsovi žive vrlo udobno, je li? Kako se hrane? ... Vjerojatno vode kućanstvo bez ikakva rasipništva.

ELIZABETH: Da, tako je (Austen, 2004: 191).

U ovom razgovoru obje sugovornice krše kvantitetu, ali razlika je u tome što gđa. Bennet nepotrebno brblja o svemu i svačemu i opterećuje kćer s nepotrebnim informacijama. Kćer time nije oduševljena pa majci daje prekratke odgovore iako zna da ona želi čuti više. Gđa Bennet je znatiželjna i u isti koš trpa i osjećaje svoje kćeri Jane i način života Collinsovih, ali Elizabeth ne želi slijediti njezinu igru pa krši maksimu kvantitete.

3. 4.

Implikature i kršenje maksime relacije

Maksima relacije jednostavno nam kaže da budemo relevantni, tj. da govorimo o temi o kojoj nas se pita, a ne o nekoj koja nema veze s razgovorom (Yule, 1996: 37). Ova se maksima krši iz različitih razloga. Često se to događa zato što govornici ne žele govoriti o određenoj temi pa je jednostavno mijenjaju, ali ne mora uvijek biti tako. Gđa Bennet je, kao što smo već rekli, jako brbljava i bez obzira o čemu je pitali, ona u odgovore ubacuje razne teme. Tako čak i kad je muž moli da o određenoj temi ne govori, ona to zanemaruje jer nema osjećaj za razlikovanje bitnog od nebitnog. To se vidi i u ovom razgovoru:

GOSPODIN BENNET: Za ime Božje, ne pričaj mi više o njegovim partnericama. O, što nije uganuo nogu već pri prvom plesu!

GOSPOĐA BENNET: Oh dragi moj, veoma sam oduševljena njime. Kako je lijep! I sestre su mu divne. Nikad u životu nisam vidjela otmjenije haljine od njegovih. Rekla bih da su čipke na haljini gospođe Hurst... (Austen, 2004: 14)

Gospođa Bennet dobro zna da njenog muža ne zanimaju haljine, ali ona ipak inzistira na opisivanju trivijalnih stvari. Ona krši i kvantitetu govoreći više nego što je potrebno, ali i relaciju govoreći o, u tom trenutku za gosp. Benneta, nebitnim stvarima.

U određenim slučajevima govorniku se može učiniti da njegov sugovornik krši maksimu relacije, a onda se ispostavi da to ipak nije tako. To se vidi i u ovom dijalogu:

JANE: Oni se moraju vjenčati! Iako je on takav čovjek.

GOSPODIN BENNET: Da, da, moraju se vjenčati. Ništa im drugo ne ostaje. No veoma me zanima dvoje: prvo, koliko je novca uložio tvoj ujak da bi došlo do toga i, drugo, kako ću mu se ikada odužiti.

JANE: Novac! Ujak! Što hoćeš kazati time? (Austen, 2004: 249)

Prvo se čini da je gosp. Bennet izgubio pamet pa uz vjenčanje govori o novcu i ujaku. Njegova kćer Jane protestira jer ne vidi vezu između tih pojmova. On joj ubrzo sve pojašnjava govoreći da je ujak trebao platiti Wickhamu kako bi oženio Lydiju i tada postaje jasno da ujak i plaćanje ipak imaju veze s vjenčanjem. Ova je implikatura jako zanimljiva jer gosp. Bennet krši i kvantitetu ne govoreći dovoljno, ali i relaciju jer se čini da to nije povezano s vjenčanjem, ali i način jer nije dovoljno jasan.

3. 5.

Implikature i kršenje maksime načina

Tako smo došli i do maksime načina koja kaže da moramo biti jasni te trebamo izbjegavati dvosmislenosti i nejasnoće (Yule, 1996: 37). Grice smatra (1987: 64) da postoje dva slučaja u kojima se koristi dvosmislenost i tako krši ova maksima: "a) Primjeri u kojima ne postoji velika razlika između iskaza koji je dvosmislen i onog koji nije; jedna interpretacija nije kompliciranija, manje standardna, manje jasna ili neobičnija od one druge. I b) Primjeri u kojima je jedna interpretacija manje direktna od druge." Ovdje je zaista teško odrediti granicu između nejasnoće i dvosmislenosti. Teško je i s maksimumom kratkoće i jasnoće i to zato što možemo biti kratki, a nejasni. No, najbolje da pogledamo razgovor između Elizabeth i Darcyja kako bismo ovo što bolje shvatili:

DARCY: Počinjete me shvaćati, je li?

ELIZABETH: O da...ja vas potpuno razumijem.

DARCY: Rado bih to prihvatio kao pohvalu, ali sam, eto, zreo za sažaljenje kad me možete tako lako prozreti.

ELIZABETH: Kako se uzme. Ne mora neizbježno značiti da je dubok, zamršen karakter samim tim više ili manje dostojan poštovanja nego takav kakav je vaš (Austen, 2004: 39).

Ovo je pravi dvosmisleni razgovor iz kojeg nije jasno misli li Elizabeth o Darcyjevu karakteru pozitivno ili negativno. Ona prvo hoće reći da je njegov karakter jednostavan, ali nije jasno je li to pohvala ili pokuda, a ustvari ne kaže konkretno što misli o njegovom karakteru. Vidi se da je i Darcy svjestan tih nejasnoća jer i on pretpostavlja da se ne radi o pohvali.

Još je jedan razgovor između Elizabeth i Darcyja dvosmislen:

DARCY: Ja uistinu nemam sposobnost koju imaju neki da lako razgovaram s onima koje nikad prije nisam vidio. Ne mogu se prilagoditi njihovu načinu razgovora niti se tobože zainteresirati za njihove brige, kao što to, vidim, često čine drugi.

ELIZABETH: Moji prsti ne kreću se onako spretno po glasoviru kao što to čine prsti mnogih drugih žena. Nemaju istu snagu, ni istu brzinu i ne proizvode isti zvuk. Ali oduvijek mislim da je to moja vlastita pogreška, jer se nisam potrudila vježbati. To ne znači da ne vjerujem da su moji prsti podjednako sposobni kao i u bilo koje druge žene koja svira bolje od mene (Austen, 2004: 150).

Ovim dvosmislenim razgovorom Elizabeth Darcyju šalje poruku. Ona zapravo ne govori o glasoviru, nego o tome da je Darcy sam kriv što teško razgovara s ljudima koje prije nije vidio. Njezini prsti nisu spretni jer se nije trudila, a isto tako Darcy nije spretn u razgovoru s nepoznatim ljudima jer se nije trudio, a to nije stvar sposobnosti. Dakle, Darcy je sposoban razgovarati s nepoznatim ljudima, ali se ne trudi. Ovdje Elizabeth vješto gradi čitavu usporedbu kako bi Darcyju nešto poručila. Zašto to čini? To ima veze i s njezinim oštroumnim karakterom, osobnošću, ali i općenito s činjenicom da se u to vrijeme izbjegavao otvoren razgovor. Bilo je sasvim normalno govoriti indirektno i implicirati jer se to činilo pristojnijim rješenjem od izravnog izricanja istine s kojom bi govornik mogao ugroziti i sebe i drugoga.

4. ZAKLJUČAK

Nakon detaljne analize raznih vrsta implikatura možemo reći da govornici u ovom djelu krše podjednako sve maksime, ali najčešće se ipak krši kvaliteta. Je li Jane Austen toga bila svjesna dok je osmišljavala dijaloge svog djela? Možda pragmatiku nije poznavala u teoriji, ali u praksi sigurno jest. Ovi dijalozi kroz oči i uši Jane Austen odražavaju način na koji su ljudi komunicirali pred kraj 18. st. i u 19. st. Znači li to da smo i mi i Englezi danas izravniji? Ne nužno jer i danas ljudi mnogo toga impliciraju. U djelu *Ponos i predrasude* jasno se vidi kako su ljudi svjesni da u razgovoru postoje određeni principi, a to najviše dolazi do izražaja kada se govornici ispravljaju jer znaju da su nešto krivo rekli ili napravili. To što je autorica uspjela napraviti dijaloge pune implikatura u kojima se od čitatelja zahtijeva koncentracija i iščitavanje skrivenih značenja, svjedoči mnogo o kvaliteti ovog djela. Sa sigurnošću možemo reći da nam pragmatika pomaže u analizi karaktera određenih likova jer razmišljajući o tome zašto su prekršili određene maksime, razmišljamo o motivima tih likova i bolje ih shvaćamo. Isto tako, i književnost pomaže pragmatiku jer joj daje izvor za analizu implikatura i pokazuje da su one često kompliciranije nego što se čini.

Vidjeli smo da govornici često u jednoj rečenici krše nekoliko maksima što nam otežava analizu, ali je istovremeno čini i zanimljivijom. Također, jednom rečenicom možemo implicirati i upućivati na više toga. Tako je analiza implikatura i kršenja maksima u književnim djelima jednako zanimljiva kao i analiza istih pojmova u svakodnevnom govoru. Jane Austen proučavala je male grupe ljudi u određenom okruženju i stvarala je dijaloge koji su odražavali njezina zapažanja o sredini u kojoj je živjela. Njeni romani mogu poslužiti kao jako dobar korpus za proučavanje implikatura. Njezini likovi, kao što je npr. Elizabeth Bennet, služe se ironijom i igraju se riječima kako bi u razgovoru postigli ono što žele. Tako i spomenuta junakinja gospodinu Darcyju želi ukazati na njegove mane. Takvi kvalitetno osmišljeni razgovori od čitatelja traže pažnju i analiziranje. Upravo je književnost polje u kojem izgovorene riječi znače puno više, a možda im ponekad pridajemo i značenja kojih pisac nije ni bio svjestan.

IZVOR

Austen, Jane 2004. *Ponos i predrasude*, Zagreb: Globus media

LITERATURA

- Austin, John L. 2006. *How to do things with words*, u: *The Discourse reader* (ur. A. Jaworski/N. Coupland), New York: Routledge, str. 55–65.
- Crystal, David 2003. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*, Oxford: Blackwell
- Davies, Bethan L. 2007. *Grice's Cooperative principle: Meaning and rationality*, u: *Journal of Pragmatics* 39, str. 2308–2331.
- Fergus, Jan 2002. *The Power of Woman's Language and Laughter*, u: *Talking about Talk in Jane Austen* (ur. B. Stovel/L. W. Gregg), Edmonton: The University of Alberta press, str. 103–121.
- Grice, Henry Paul 1987. *Logika i razgovor*, u: *Kontekst i značenje* (ur. N. Mišćević/M. Potrč), Rijeka: Izdavački centar Rijeka, str. 55–67.
- Leech, Geoffrey 1983. *The Principles of Pragmatics*, London: Longman
- Levinson, Stephen C. 1983. *Pragmatics*, Cambridge: Cambridge University Press
- Trask, Robert Lawrence 2005. *Temeljni lingvistički pojmovi*, Zagreb: Školska knjiga
- Yule, George 1996. *Pragmatics*, Oxford: Oxford University Press
- <http://plato.stanford.edu/entries/implicature/>, 25. 02. 2009.

SUMMARY

IMPLICATURES IN JANE AUSTEN'S NOVEL *PRIDE AND PREJUDICE*

Lucijana Armanda

This work analyses different kinds of implicatures that appear in the novel *Pride and Prejudice*. The implicatures are related to the cooperative principle and its maxims, because these notions play an important role in the recognition of implicatures. The analysis brings us to the conclusion that the speakers in this novel often flout maxims and that their conversations are full of implicatures. Speakers orient themselves towards the cooperative principle, but it doesn't mean that they are always cooperating. Numerous implicatures are a clear sign of the novel's high quality. This work is based on the cooperation between pragmatics and literature.

Key words: maxims, implicatures, the cooperative principle, dialogues' interpretation, play on words and dialogue, hidden meanings, irony, lying, motivation for flouting a maxim

Primljeno 10. svibnja 2009.